

Κωστής Παλαμάς

ο Κωστής Παλαμάς (στη μέση)

Ο **Κωστής Παλαμάς** (Πάτρα, 13 Ιανουαρίου 1859 - Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1943) ήταν ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ιστορικός και κριτικός της λογοτεχνίας. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, με σημαντική συνεισφορά στην εξέλιξη και ανανέωση της νεοελληνικής ποίησης. Αποτέλεσε κεντρική μορφή της λογοτεχνικής γενιάς του 1880, πρωτοπόρος, μαζί με το Νίκο Καμπά και το Γεώργιο Δροσίνη, της αποκαλούμενης *Νέας Αθηναϊκής* (ή *Παλαμικής*) σχολής.

Βιογραφία

Γεννήθηκε στην Πάτρα στις 13 Ιανουαρίου 1859 από γονείς που κατάγονταν από το Μεσολόγγι. Η οικογένεια του πατέρα του ήταν οικογένεια λογίων, με αξιόλογη πνευματική δραστηριότητα και ασχολούμενων με τη θρησκεία: Ο προπάππος του Παναγιώτης Παλαμάς (1722-1803) είχε ιδρύσει στο Μεσολόγγι την περίφημη "Παλαμαία Σχολή" και ο παππούς του Ιωάννης είχε διδάξει στην Πατριαρχική Ακαδημία της Κωνσταντινούπολης. Ο θείος του Ανδρέας Παλαμάς υπήρξε πρωτοψάλτης και υμνογράφος, τον οποίο ο Κωστής Παλαμάς αναφέρει στα "Διηγήματά" του (Β' έκδοση, 1929, σελ. 200). Ο Μιχαήλ Ευσταθίου Παλαμάς (αδελφός του Ανδρέα) και ο Πανάρετος Παλαμάς ήταν ασκητές. Ο Δημήτριος Ι. Παλαμάς, επίσης θείος του Κωστή, ήταν ψάλτης και υμνογράφος στο Μεσολόγγι^[1]. Όταν ο ποιητής ήταν 6 χρονών έχασε και τους δύο γονείς του σε διάστημα σαράντα ημερών (Δεκέμβριος 1864-Φεβρουάριος 1865). Στενοί συγγενείς ανέλαβαν τότε τα τρία παιδιά της οικογένειας: το μικρότερο αδερφό του η αδερφή της μητέρας του και εκείνον και το μεγαλύτερο αδερφό του ο θείος τους Δημήτριος Παλαμάς, που κατοικούσε στο Μεσολόγγι. Εκεί έζησε από το 1867 ως το 1875, σε ατμόσφαιρα μάλλον δυσάρεστη και καταθλιπτική, που ήταν φυσικό να επηρεάσει τον ευαίσθητο ψυχισμό του, όπως φαίνεται και από ποιήματα που αναφέρονται στην παιδική του ηλικία.

Μετά την αποφοίτησή του από το γυμνάσιο, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 1875, όπου γράφτηκε στην Νομική Σχολή. Σύντομα όμως εγκατέλειψε τις σπουδές του αποφασισμένος να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία. Το πρώτο του ποίημα το είχε γράψει σε ηλικία 9 ετών, μιμούμενος τα πρότυπα της εποχής του, "ποίημα για γέλια", όπως το χαρακτήρισε αργότερα ο ίδιος. Η αρχή του ποιήματος εκείνου ήταν: "Σ' αγαπώ εφώνησα, / κι εσύ μ' αστράπτων βλέμμα / Μη - μ' απεκρίθης - μη θνητέ, / τολμήσης να μιάνης / δια της παρουσίας σου / τας ώρας τας ωραίας / που έζησα στον κόσμο /...".

Από το 1875 δημοσίευε σε εφημερίδες και περιοδικά διάφορα ποιήματα και το 1876 υπέβαλε στον Βουτσιναίο ποιητικό διαγωνισμό την ποιητική συλλογή *Ερώτων Έπη*, σε καθαρεύουσα, με σαφείς τις επιδράσεις της Α' Αθηναϊκής Σχολής. Η συλλογή απορρίφθηκε με το χαρακτηρισμό "λογιωτάτου γραμματικού ψυχρότατα στιχουργικά γυμνάσματα". Η πρώτη του αυτοτελής έκδοση ήταν το 1878 το ποίημα "Μεσολόγγι". Από το 1898 εκείνος και οι δύο φίλοι και συμφοιτητές του Νίκος Καμπάς (με τον οποίο μοιραζόταν το ίδιο δωμάτιο) και Γεώργιος Δροσίνης άρχισαν να συνεργάζονται με τις πολιτικές-σατιρικές εφημερίδες "Ραμπαγάς" και "Μη χάνεσαι". Οι τρεις φίλοι είχαν συνειδητοποιήσει την

παρακμή του αθηναϊκού ρομαντισμού και με το έργο τους παρουσίαζαν μια νέα ποιητική πρόταση, η οποία βέβαια ενόχλησε τους παλαιότερους ποιητές: τους αποκαλούσαν περιφρονητικά "παιδαρέλια" ή ποιητές της "Νέας Σχολής".

Το 1886 δημοσιεύτηκε η πρώτη του ποιητική συλλογή *Τραγούδια της Πατρίδος μου* στη δημοτική γλώσσα, η οποία εναρμονίζεται απόλυτα με το κλίμα της Νέας Αθηναϊκής Σχολής. Το 1887 παντρεύτηκε τη συμπατριώτισσά του Μαρία Βάλβη, με την οποία απέκτησαν τρία παιδιά, μεταξύ των οποίων και ο Λέανδρος Παλαμάς. το 1889 δημοσιεύτηκε ο *Ύμνος εις την Αθηνάν*, αφιερωμένος στη γυναίκα του, για τον οποίο βραβεύτηκε στον Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό την ίδια χρονιά. Ένδειξη της καθιέρωσής του ως ποιητή ήταν η ανάθεση της σύνθεσης του Ύμνου των Ολυμπιακών Αγώνων, το 1896. Το 1898, μετά το θάνατο του γιού του Άλκη σε ηλικία τεσσάρων ετών, δημοσίευσε την ποιητική σύνθεση "Ο Τάφος". Το 1897 διορίστηκε γραμματέας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, απ' όπου αποχώρησε το 1928. Από την ίδια χρονιά (1897) άρχισε να δημοσιεύει τις σημαντικότερες ποιητικές του συλλογές και συνθέσεις, όπως οι "Ιαμβοί και Ανάπαιστοι" (1897), "Ασάλευτη Ζωή" (1904), "ο Δωδεκάλογος του Γύφτου" (1907), "Η Φλογέρα του Βασιλιά" (1910). Το 1918 του απονεμήθηκε το *Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών*, ενώ από το 1926 αποτέλεσε βασικό μέλος της Ακαδημίας των Αθηνών, της οποίας έγινε πρόεδρος το 1930.

Κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 ο Κωστής Παλαμάς μαζί με άλλους Έλληνες λογίους προσυπέγραψε την έκκληση των Ελλήνων Διανοομένων προς τους διανοούμενους ολόκληρου του κόσμου, με την οποία αφ' ενός μεν καυτηριάζονταν η κακόβουλη ιταλική επίθεση, αφ' ετέρου δε, διέγειρε την παγκόσμια κοινή γνώμη σε επανάσταση συνειδήσεων για κοινό νέο πνευματικό Μαραθώνα.

Πέθανε στις 27 Φεβρουαρίου του 1943 έπειτα από σοβαρή ασθένεια 40 ημέρες μετά το θάνατο της συζύγου του (τον οποίο δεν είχε πληροφορηθεί επειδή και η δική του υγεία ήταν σε κρίσιμη κατάσταση). Η κηδεία του έμεινε ιστορική, καθώς μπροστά σε έκπληκτους Γερμανούς κατακτητές χιλιάδες κόσμου τον συνόδευσαν στην τελευταία του κατοικία, στο Α' νεκροταφείο Αθηνών, ψάλλοντας τον εθνικό ύμνο.

- Ήταν υποψήφιος για το Βραβείο Νομπέλ Λογοτεχνίας αρκετές φορές από το 1926 έως το 1940^[2].
- Σήμερα "τιμής ένεκεν" φέρεται αφιερωμένη στο όνομά του μεγάλη αίθουσα εκθέσεων του πολυχώρου Τεχνόπολις στην Αθήνα.

Έργο

Ο Παλαμάς ήταν ένας από τους πολυγραφότερους Έλληνες λογοτέχνες και πνευματικούς ανθρώπους. Δημοσίευσε συνολικά σαράντα ποιητικές συλλογές, καθώς και θεατρικά έργα, κριτικά και ιστορικά δοκίμια, συγκριτολογικές μελέτες και βιβλιοκριτικές. Την επιμέλεια της επανέκδοσης των έργων του μετά το θάνατό του ανέλαβε ο γιος του Λέανδρος Παλαμάς επίσης ποιητής, κριτικός της λογοτεχνίας.

Το ποιητικό έργο

Το ποιητικό του έργο είναι μεγάλο σε έκταση και σε σημασία και είχε τεράστια απήχηση στην εποχή του. Διαμετρικά αντίθετες πολιτικές και πνευματικές προσωπικότητες, όπως ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο Νίκος Ζαχαριάδης αισθάνθηκαν την ανάγκη να τοποθετηθούν απέναντι στο Δωδεκάλογο του Γύφτου. Ο Μίκης Θεοδωράκης έχει πει ότι ο Παλαμάς είχε μεγαλύτερη επιρροή από 10 Πρωθυπουργούς. Το ενδιαφέρον για το έργο του μειώθηκε στη μεταπολεμική Ελλάδα, όταν αφενός επικράτησαν διαφορετικά αισθητικά ρεύματα και αφετέρου υποχώρησε το ενδιαφέρον για την ποίηση γενικότερα.

Οι δύο πρώτες του συλλογές, Τραγούδια της πατρίδος μου και Τα μάτια της ψυχής μου είχαν ακόμα απηχήσεις του ρομαντισμού της Α' Αθηναϊκής Σχολής και κάποια κατάλοιπα καθαρεύουσας. Η πρώτη σημαντική στάση στο έργο του ήταν η συλλογή Ίαμβοι και Ανάπαιστοι (1897), κυρίως για την ανανεωμένη μετρική της, με την εναλλαγή ιαμβικού και αναπαιστικού ρυθμού (ο ίδιος επισήμανε ότι παρακινήθηκε από την μετρική του Κάλβου), αλλά και για την εκφραστική λιτότητα και σαφήνεια. Το επόμενο έργο του, ο Τάφος (1898), αποτελείται από ποιήματα - μοιρολόγια για τον θάνατο του γιού του Άλκη. Η πρώτη περίοδος της δημιουργίας του κλείνει με την συλλογή Ασάλευτη Ζωή (1904), η οποία περιέχει υλικό από όλα τα προηγούμενα χρόνια της δράσης του. Κεντρική θέση στη συλλογή έχουν τα ποιήματα Η Φοινικιά (αναγνωρίζεται ως το καλύτερο ίσως έργο του), Ασκραίος και Αλυσίδες (συναποτελούν την ενότητα "Μεγάλα οράματα") και η ενότητα σονέτων Πατρίδες.

Η κορυφαία έκφραση της "λυρικής σκέψης" του Παλαμά είναι Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου (1907). Στο πνευματικό του ταξίδι ο Γύφτος θα γκρεμίσει και θα ξαναχτίσει τον κόσμο ολό. Θα απαρνηθεί τη δουλειά, την αγάπη, τη θρησκεία, τους αρχαίους, τους βυζαντινούς και όλες τις πατρίδες, αλλά και θα αναστήσει όλα μέσα από την Τέχνη, μαζί και τη μεγάλη χίμαιρα της εποχής, τη Μεγάλη Ιδέα. Θα υμνήσει τον ελεύθερο λαό του, αλλά θα τραγουδήσει και έναν νιτσεικό αδάκρυτο ήρωα. Θα καταλήξει προσκυνώντας τη Φύση και την Επιστήμη.

Η Φλογέρα του βασιλιά (1910) διαδραματίζεται στο Βυζάντιο και αφηγείται το ταξίδι του Βασίλειου Β' ("Βουλγαροκτόνου") στην Αθήνα. Κεντρικό σημείο του έργου είναι το προσκύνημα του αυτοκράτορα στον Παρθενώνα, που έχει γίνει ναός της Παναγίας. Αυτό συμβολίζει για τον ποιητή τη σύνθεση και την ενότητα όλης της ιστορίας του Ελληνισμού, αρχαίας, βυζαντινής και σύγχρονης. Η έμπνευση της Φλογέρας του Βασιλιά είναι αποτέλεσμα και του ανανεωμένου τότε ενδιαφέροντος για το Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αλλά κυρίως του μακεδονικού αγώνα.

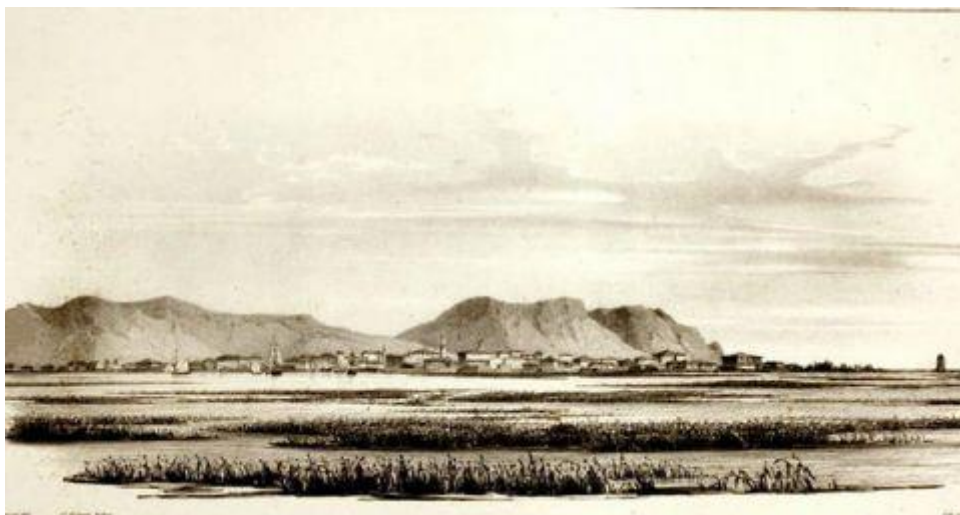
Μετά τις μεγάλες συνθέσεις επανήλθε σε μικρότερες λυρικές φόρμες, με τις συλλογές Οι καημοί της Λιμνοθάλασσας και Η Πολιτεία και η Μοναξιά (1912), μαζί με τις οποίες εξέδωσε και τα σατιρικά ποιήματά του (Σατιρικά γυμνάσματα). Στις επόμενες συλλογές του γενικά δεν παρουσιάστηκε κάτι νέο

στην ποιητική του εξέλιξη, παρά μόνο στις τελευταίες, Ο κύκλος των τετράστιχων (1929) και Οι νύχτες του Φήμιου(1935): αποτελούνται αποκλειστικά από σύντομα, τετράστιχα ποιήματα.

Η σχέση με το δημοτικισμό

Η εποχή της εμφάνισης του Κωστή Παλαμά, αλλά και των άλλων ποιητών της Νέας Αθηναϊκής Σχολής συνέπεσε με την έξαρση του προβληματισμού για το γλωσσικό ζήτημα: το 1888 εκδόθηκε το Ταξίδι μου του Ψυχάρη, ενώ είχε προηγηθεί η διαμάχη Κωνσταντίνου Κόντου- Δημ. Βερναρδάκη, το 1882. Ενώ σταδιακά στην ποίηση η δημοτική καθιερώθηκε (με τη συμβολή και των ποιητών της Νέας Αθηναϊκής Σχολής), στην πεζογραφία (και φυσικά στον επίσημο λόγο) επικρατούσε η καθαρεύουσα. Ο Παλαμάς, υποστηρικτής της δημοτικής, υποδέχθηκε με ευνοϊκή κριτική το Ταξίδι μου: μια μόλις μέρα αφ' ότου το διάβασε, έγραψε το άρθρο "Το επαναστατικόν βιβλίο του κ. Ψυχάρη", εκφράζοντας ενθουσιώδεις κρίσεις, χωρίς βέβαια να παραλείψει να επισημάνει και τις ακρότητες του συγγραφέα. Η υποστήριξή του προς όλες τις προσπάθειες καθιέρωσης της δημοτικής ήταν συνεχής και έμπρακτη: συνεργαζόταν με το περιοδικό-όργανο του δημοτικισμού Ο Νουμάς από το πρώτο κιόλας τεύχος και στη δημοτική έγραψε όχι μόνο τα ποιήματα, αλλά και τα (λίγα) διηγήματά του.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ενώ στο λογοτεχνικό (και αργότερα και στο κριτικό) έργο χρησιμοποιούσε τη δημοτική, ως Γραμματέας του Πανεπιστημίου ήταν υποχρεωμένος να συντάσσει τα επίσημα έγγραφα σε αυστηρή καθαρεύουσα: όπως ανέφερε ο ίδιος σε επιστολή του, στην φιλολογική του εργασία ήταν "μαλλιαρός" και στην υπηρεσία του "αττικιστής απ' την κορφή ως τα νύχια". Η επίσημη θέση του, όπως ήταν φυσικό, δύσκολα μπορούσε να συνδυαστεί με την υποστήριξη στο δημοτικισμό: βρέθηκε πολλές φορές στο επίκεντρο επιθέσεων, ειδικά κατά τα "Ευαγγελικά" (1901) και τα "Ορεστικά" (1903). Παρά ταύτα ο ίδιος δε δίστασε να δηλώσει δημοσίως ότι ο δημοτικισμός ήταν η αρετή του (1908).

Μιά πίκρα

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ'ἄξέχαστα τ'ἄζισα
κοντὰ στ'ἄκρογιάλι,
στη θάλασσα ἐκεῖ τῇ ρηχῇ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στη θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Καὶ κάθε φορὰ ποὺ μπροστά μου ἡ πρωτάνθιστη
ζωούλα προβάλλει,
καὶ βλέπω τὰ ὀνείρατα κι ἀκούω τὰ μιλήματα
τῶν πρώτων μου χρόνων κοντὰ στὸ ἄκρογιάλι,

στενάζεις καρδιά μου τὸ ἴδιο ἀναστέναγμα:
Νὰ ζοῦσα καὶ πάλι
στη θάλασσα ἐκεῖ τῇ ρηχῇ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στη θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Μιά μένα εἶναι ἡ μοίρα μου, μιὰ μένα εἶν' ἡ χάρη μου,
δὲν γνώρισα κι ἄλλη:
Μιά θάλασσα μέσα μου σὰ λίμνη γλυκόστρωτη
καὶ σὰν ὠκεανὸς ἀνοιχτὴ καὶ μεγάλη.

Καὶ νά! μέσ' στὸν ὕπνο μου τὴν ἔφερε τ'ὄνειρο
κοντὰ μου καὶ πάλι
τῇ θάλασσα ἐκεῖ τῇ ρηχῇ καὶ τὴν ἡμερῃ,
τῇ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Κι ἐμέ, τρισαλίμονο! μιὰ πίκρα μὲ πίκραινε,
μιὰ πίκρα μεγάλη,
καὶ δὲ μοῦ τῇ γλύκαινες πανώριο ξαγνάντεμα
τῆς πρώτης λαχτάρας μου, καλὸ μου ἄκρογιάλι!

Ποιὰ τάχα φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
καὶ ποιὰ ἀνεμοζάλη,
ποὺ δὲ μοῦ τὴν κοίμιζες καὶ δὲν τὴν ἀνάπαυες,
πανώριο ξαγνάντεμα κοντὰ στ'ἄκρογιάλι;

Μιά πίκρα εἶν' ἀμίλητη, μιὰ πίκρα εἶν' ἀζήγητη,
μιὰ πίκρα μεγάλη,
ἡ πίκρα ποὺ εἶν' ἄσβεστη καὶ μέσ' τὸν παράδεισο
τῶν πρώτων μας χρόνων κοντὰ στὸ ἄκρογιάλι.

Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας, 1912